

AGNIESZKA GINTER, HALINA KAŁUŻA, STANISŁAW SZAREK¹

WIEDZA CZY MĄDROŚĆ? CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE PRZEWAGĘ KONKURENCYJNĄ GOSPODARSTW ROLNYCH

Abstrakt. W artykule poszukiwano odpowiedzi na pytanie, który z niewymiernych czynników – wiedza czy mądrość, ma większy wpływ na wyniki osiągane w gospodarstwie rolnym. Na podstawie wyników badań empirycznych dowiedziono, że większe znaczenie ma mądrość, rozumiana jako umiejętność zastosowania posiadanej wiedzy w praktyce, ponieważ w większym stopniu wpływa na wyniki gospodarowania niż ilość posiadanych i wykorzystywanych przez gospodarstwo źródeł informacji.

Słowa kluczowe: wiedza, mądrość, dochodowość rolnictwa

WPROWADZENIE

Ograniczenie czynników funkcjonowania gospodarstw rolnych do ziemi, pracy i kapitału jest w obecnych warunkach rozwoju cywilizacyjnego znacznym uproszczeniem. Wskazywany jest jeszcze czwarty czynnik – zarządzanie, który w połączeniu z pozostałymi tworzyć powinien jednolitą całość, jednak takie podejście zaznaczało się głównie w naukach ekonomicznych. Obecnie coraz częściej mówi się o gospodarce opartej na wiedzy (knowledge-based economy), gdzie głównego znaczenia nabiera kapitał intelektualny przedsiębiorstwa, który jest w stanie przekształcić posiadane informacje w sukces rynkowy danej jednostki [Nowak 2009, Kozera i Gołaś 2009].

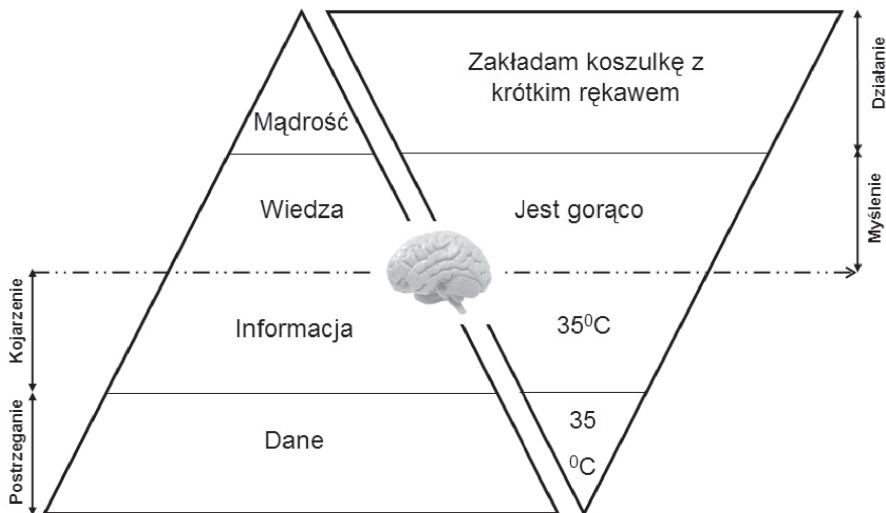
W literaturze przedmiotu badacze koncentrują się na wiedzy, sposobach jej mierzenia, pozyskiwania i wykorzystania [Kołoszko-Chomentowska 2005, Matysik 2005, Baruk 2008]. Wynika to z faktu, że termin ten jest niejednoznacznie zdefiniowany. Dla celów niniejszego opracowania przyjęto, zgodnie z klasyczną

¹ Autorzy są pracownikami naukowymi Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach (e-mail: szarek@ap.siedlce.pl).

definicją Platona, że wiedza to prawdziwe, uzasadnione przekonanie [Nowa encyklopedia... 2004]. Można więc przyjąć, że wiedza jest zbiorem informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich powiązania w logiczną całość. Z kolei mądrość (gr. sophia) w powszechnym znaczeniu jest umiejętnością podejmowania decyzji, co w dłuższej perspektywie przynosi pozytywne rezultaty. Wynika z tego, że mądrość jest nadrzędna w stosunku do wiedzy, ponieważ jest umiejętnością wykorzystywania tej wiedzy w praktycznym działaniu. Zgodnie z takim rozumieniem mądrości, samo posiadanie wiedzy to za mało, by osiągnąć sukces w życiu czy też w prowadzonej działalności. Podobnie też posiadanie wysokiego ilorazu IQ, co jest niesłusznie kojarzone z mądrością, nie gwarantuje sukcesu w życiu [Geremek i Cieślak 2004].

Nowoczesne społeczeństwo dysponuje dużym zasobem informacji, dzięki posiadaniu dostępu do wielu danych źródłowych. Warto zaznaczyć, że rozwój systemów informatycznych spowodował zwiększenie możliwości przetwarzania informacji w taki sposób, by mogły być one wykorzystane bezpośrednio przez człowieka [Kalinowski 2008].

Schemat relacji między danymi, informacją, wiedzą i mądrością przedstawiono na rysunku 1. Lewy trójkąt obrazuje przebieg procesów w sferze psychiki człowieka. W pierwszej fazie, dzięki postrzeganiu i kojarzeniu, ze zbioru danych ułożonych w informację człowiek wybiera te, które mogą mu być przydatne. W kolejnej fazie (prawy trójkąt) pojedyncza informacja wybrana z dostępnego zbioru, dzięki posiadanej wiedzy i doświadczeniu, może skutkować wywołaniem szeregu działań, które zmierzają do osiągnięcia zamierzonego celu (efekt kamienia wywołującego lawinę). Proces będzie efektywny, jeśli posiadana wiedza zostanie wykorzystana w praktycznym działaniu z pozytywnym skutkiem.

RYSUNEK 1. Proces przetwarzania informacji przez człowieka

FIGURE 1. Data processing of human

Źródło: Na podstawie Wójcik i Szyjewskiego [2006].

W przeciwnym razie proces będzie nieefektywny. Zgodnie z przedstawioną wcześniej definicją, efektywne wykorzystanie posiadanej wiedzy jest definiowane jako mądrość.

Rolnictwo jest tą dziedziną gospodarki, w której posiadanie informacji i wiedzy, a przede wszystkim praktyczne ich wykorzystanie jest szczególnie ważne. Wystarczy przyjrzeć się programom nauczania na kierunkach wyższych studiów rolniczych. Student zapoznaje się tam z wiedzą z zakresu nauk ścisłych – matematyki, fizyki, chemii, statystyki. Nauki przyrodnicze reprezentuje m.in. biologia, biochemia, fizjologia, genetyka. W programach nie może zabraknąć przedmiotów specjalistycznych, jak: produkcja roślinna, zwierzęca, gleboznawstwo, ochrona roślin itp. W programach nauczania nie może zabraknąć także przedmiotów ekonomicznych, jak: zarządzanie, ekonomika produkcji, rachunkowość, marketing. W tej sytuacji można bez przesady stwierdzić, że nie ma drugiego takiego kierunku studiów, który obejmowałby swoim zasięgiem praktycznie wszystkie dziedziny wiedzy.

Aby osiągnąć sukces w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, potrzebne jest solidne przygotowanie zawodowe. Jednak nie można na tym poprzestać. Gospodarowanie w warunkach wolnego rynku i nieustannych zmian zachodzących w otoczeniu gospodarstwa wymaga stałego dostępu do aktualnych źródeł informacji. Tylko na takiej podstawie można podejmować racjonalne decyzje. W literaturze przedmiotu znaleźć można opracowania, dotyczące informacji rynkowej, zazwyczaj jednak nie pokazują one bezpośrednich związków z wynikami gospodarowania w rolnictwie [Oszmiańska 2005, Zawisza i Pilarska 2005, Śmiglak-Krajewska i Zielińska 2009].

Nowoczesny rolnik powinien posiadać nie tylko wiedzę, powinien jeszcze umiejętnie ją wykorzystać. Zgodnie z przedstawionym wcześniej schematem, właściwe użycie posiadanej wiedzy powinno być postrzegane jako mądrość. O ile wiedza jest czynnikiem, którego poziom można jeszcze ilościowo określić, o tyle mądrość jest zdecydowanie niewymierna. Stąd też w opracowaniach dotyczących literatury przedmiotu jest ona pomijana i zastępowana terminem „wykorzystanie wiedzy w praktyce”, a przecież zwrot ten nie oznacza niczego innego jak mądrość.

MATERIAŁ I METODY BADAWCZE

Celem pracy była próba odpowiedzi na pytanie, który z czynników – posiadana wiedza czy mądrość, ma większy wpływ na wyniki gospodarowania w rolnictwie. Przyjęto założenie, że to nie ilość posiadanej informacji, tylko sposób jej praktycznego wykorzystania ma znaczący wpływ na osiąganе wyniki produkcyjne i ekonomiczne. Artykuł jest pierwszą próbą uchwycenia matematycznych i statystycznych zależności między – zdawałoby się – niewymiernymi czynnikami procesu produkcji, jakimi jest bez wątpienia wiedza, a w szczególności mądrość, na wymierne wyniki ekonomiczne. Zastosowana metodologia i wskaźniki mogą być przydatne w innych niż rolnicze badaniach, dotyczących wpływu tych czynników na wyniki gospodarowania.

Weryfikacja postawionej hipotezy wymagała skonstruowania dwóch wskaźników: wskaźnika nasycenia informacją (W_{NI}) oraz wskaźnika umiejętności wykorzystania informacji (W_{UWI}). Pierwszy z nich (W_{NI}) został obliczony według następującej formuły:

$W_{NI} = \text{liczba wykorzystywanych źródeł informacji} \times \text{częstotliwość korzystania z informacji} + \text{wielkość posiadanego księgozbioru} + \text{liczba prenumerowanych czasopism fachowych} + \text{posiadanie Internetu} + \text{korzystanie z usług doradców ODR} + \text{uczestnictwo w szkoleniach} + \text{uczestnictwo w targach i wystawach}$

Liczbę przyznanych punktów za poszczególne źródła informacji przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. Liczba otrzymanych punktów za poszczególne źródła informacji
TABLE 1. Gained points number for sources of information

Wyszczególnienie	Punkty
Częstotliwość korzystania z informacji (mnożnik)	1–52
Wielkość posiadanego księgozbioru	mały – 10; średni – 20; duży – 30
Liczba prenumerowanych czasopism fachowych	5 za każde czasopismo
Posiadanie Internetu	25
Korzystanie z usług doradców ODR	15
Uczestnictwo w szkoleniach	20
Uczestnictwo w targach i wystawach	10

Źródło: Cep [2010].

Przy konstrukcji drugiego wskaźnika (W_{UWI}) przyjęto założenie, że to poziom wykształcenia ma podstawowy wpływ na umiejętność wykorzystania posiadanych informacji i wiedzy w procesie produkcji. W związku z powyższym wskaźnik W_{UWI} obliczono jako iloczyn W_{NI} i wskaźnika poziomu wykształcenia. Przyjęto następujące wartości dla poszczególnych poziomów wykształcenia: wyższe – 1,2, średnie – 1,0, zawodowe – 0,8, podstawowe – 0,6.

Zgodnie z wcześniej przedstawionymi definicjami wskaźnik W_{NI} można traktować jako odpowiednik wiedzy, bowiem oznacza on zbiór i wykorzystywanie informacji pochodzących z wielu źródeł. Z kolei wskaźnik W_{UWI} należałoby skojarzyć z mądrością, bowiem oznacza użycie posiadanej wiedzy w praktycznym działaniu z pozytywnym skutkiem.

Materiałem badawczym były dane, pochodzące z 70 gospodarstw rolnych o powierzchni przekraczającej 5 ha użytków rolnych, zlokalizowanych na terenie powiatów: bialskiego i łukowskiego (woj. lubelskie) oraz siedleckiego i sochołowskiego (woj. mazowieckie). Badania dotyczyły roku gospodarczego 2008/2009 i zostały przeprowadzone jesienią 2009 roku. Przy charakterystyce gospodarstw obliczono wartości średnie dla wybranych cech, odchylenie standardowe (SD) i współczynnik zmienności (CV%). Poszczególne kategorie produkcji i dochodów zostały obliczone zgodnie z metodyką FADN [Wyniki standardowe... 2009]. Dla zbadania związków między wybranymi zmiennymi przeprowadzono rachunek korelacji Pearsona oraz wyznaczono wzory matematycz-

ne przy użyciu regresji jednoczynnikowej. Istotność relacji została zweryfikowana dla $p = 0,05$ i $p = 0,03$. Analiza została wykonana w programie Microsoft® Excel i Statistica® 7.0.

WYNIKI BADAŃ

Średni wiek właścicieli badanych gospodarstw wyniósł 44 lata, a wskaźnik wykształcenia 2,4, co wskazuje, że większość producentów posiadała wykształcenie zawodowe (tabela 2). Przeciętna powierzchnia badanego gospodarstwa wyniosła 14,7 ha, co jest wartością większą od średniej krajowej. Na taki wynik miało wpływ przyjęcie do badań gospodarstw o powierzchni przekraczającej 5 ha użytków rolnych. Wartość produkcji wyniosła w przeliczeniu na gospodarstwo prawie 139 tys. zł, a koszty bezpośrednio 33,09 tys. zł. Takie wyniki złożyły się na dość wysoki dochód z gospodarstwa, który wyniósł 98,8 tys. zł. W przypadku poszczególnych kategorii produkcji i dochodów zaobserwowano duże zróżnicowanie, ponieważ współczynnik zmienności przekraczał 100% (tabela 2).

TABELA 2. Charakterystyka badanej zbiorowości gospodarstw ($n = 70$)

TABLE 2. Farms characteristic ($n = 70$)

Wyszczególnienie	x	SD	CV[%]
Wiek [lata]	44,1	11,2	25,3
Wykształcenie [poziom] ^a	2,4	0,8	34,2
Powierzchnia GO [ha]	14,7	9,6	65,4
Wartość produkcji [zł]	138 988,9	137 988,5	99,3
Koszty bezpośrednie [zł]	33 087,9	60 870,0	184,0
Nadwyżka bezpośrednia [zł]	105 901,0	112 958,9	106,7
Dochód gospodarstwa [zł]	98 805,65	115 861,8	107,9
Dochód czysty [zł]	72 499,93	118 538,3	145,3
W_{NI}	177,2	105,6	59,6
W_{UWI}	160,4	111,7	69,6

^a Przyjęto następujące poziomy: 1 – podstawowe; 2 – zawodowe; 3 – średnie, 4 – wyższe.

W poszczególnych grupach, podzielonych ze względu na wartość wskaźników W_{NI} i W_{UWI} , zaobserwowano zwiększenie wartości produkcji wraz ze zwiększeniem się ich wartości (tabele 3 i 4). Koszty bezpośrednie ulegały obniżeniu wraz ze wzrostem wskaźnika W_{NI} . Może to świadczyć o tym, że wzrost nasycenia informacją prowadzi do obniżenia nakładów produkcyjnych. Taki stan rzeczy miał wpływ na osiągnięte dochody, które wzrastały w miarę zwiększania się wartości analizowanych wskaźników. Warto odnotować fakt, że najwyższy dochód osiągnęły gospodarstwa, w których wartość W_{NI} i W_{UWI} mieściła się w przedziale 201–300 punktów. Po przekroczeniu tej wartości dochód uległ obniżeniu. Może to oznaczać, że zbyt duże nasycenie informacją nie ma dodatniego wpływu na wyniki gospodarowania, a wręcz prowadzi do ich pogorszenia.

TABELA 3. Wybrane kategorie produkcji i dochodów w grupach według W_{NI} [zł na 1 gospodarstwo]
 TABLE 3. Selected production and income category in W_{NI} groups

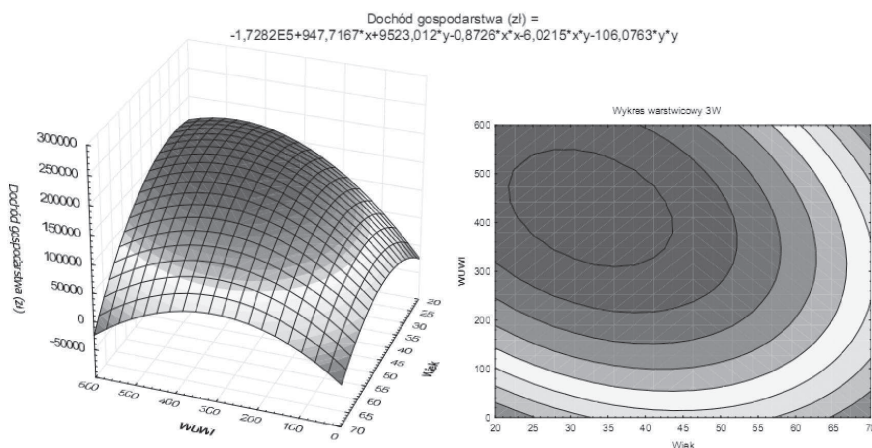
Wyszczególnienie	W_{NI} [punkty]			
	do 100	101–200	201–300	> 300
Liczebność	20	24	16	10
Wartość produkcji [zł]	113 411	109 391	197 436	167 665
Koszty bezpośrednie [zł]	37 403	31 843	31 733	29 613
Nadwyżka bezpośrednia (zł)	76 008	77 548	165 703	138 052
Dochód gospodarstwa [zł]	82 818	82 649	160 844	130 241
Dochód czysty [zł]	59 085	57 257	136 025	94 216

TABELA 4. Wybrane kategorie produkcji i dochodów w grupach według W_{UWI} [zł na 1 gospodarstwo]
 TABLE 4. Selected production and income category in W_{UWI} groups

Wyszczególnienie	W_{UWI} [punkty]			
	do 100	101–200	201–300	> 300
Liczebność	33	17	12	8
Wartość produkcji [zł]	114 747	99 303	224 284	184 821
Koszty bezpośrednie [zł]	32 747	31 292	37 579	34 757
Nadwyżka bezpośrednia [zł]	81 999	68 011	186 705	150 064
Dochód gospodarstwa [zł]	85 076	67 793	187 611	141 727
Dochód czysty [zł]	59 928	42 153	160 367	110 299

Biorąc pod uwagę zależność osiągniętego dochodu z gospodarstwa od wieku i wykształcenia rolników z badanej zbiorowości, zaobserwowano, że najwyższą dochodowością charakteryzowały się gospodarstwa młodych rolników – 25–30 lat, posiadających wyższe wykształcenie (rysunki 2 i 3).

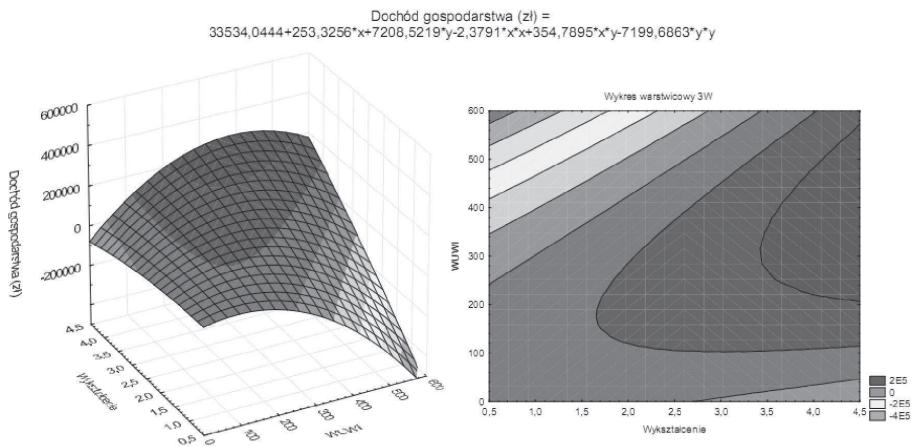
Przedstawione zestawienia nie mogą jednak zweryfikować postawionej na wstępie hipotezy, że to nie liczba posiadanych informacji, tylko sposób jej wykorzystania ma wpływ na osiągnięte w gospodarstwach wyniki. Pomocna jest

RYSUNEK 2. Zależność dochodu gospodarstwa od W_{UWI} i wieku badanych rolników

FIGURE 2. Relationship between farm incomes and W_{UWI} and farmers age

w tym przypadku analiza statystyczna. W tabeli 5 przedstawiono wyniki analizy korelacji Pearsona dla dwóch poziomów istotności: 0,05 i 0,03. Istotne związki przy poziomie $p = 0,05$ zaobserwowano przy zastosowaniu W_{NI} dla 5 zmien-

RYSUNEK 3. Zależność dochodu gospodarstwa od W_{UWI} i wykształcenia badanych rolników
FIGURE 3. Relationship between farm incomes and W_{UWI} and farmers education

TABELA 5. Macierz korelacji między W_{NI} i W_{UWI} a wybranymi zmiennymi w badanych gospodarstwach
TABLE 5. Correlations between W_{NI} and W_{UWI} and selected factors in investigation farm

Wyszczególnienie	W_{NI}	W_{UWI}
	$p = 0,05$	
Wiek	-0,36 ^a	-0,46 ^a
Wykształcenie	0,26 ^a	0,51 ^a
Powierzchnia GO [ha]	0,26 ^a	0,21
Wartość produkcji roślinnej [zł]	0,18	0,21
Wartość produkcji zwierzęcej [zł]	0,02	0,05
Koszty bezpośrednie [zł]	0,01	0,04
Nadwyżka bezpośrednia [zł]	0,28 ^a	0,31 ^a
Dochód gospodarstwa [zł]	0,25 ^a	0,29 ^a
Dochód czysty [zł]	0,23	0,27 ^a
$p = 0,03$		
Wiek	-0,36 ^a	-0,46 ^a
Wykształcenie	0,26	0,51 ^a
Powierzchnia GO [ha]	0,26	0,21
Wartość produkcji roślinnej [zł]	0,18	0,21
Wartość produkcji zwierzęcej [zł]	0,02	0,05
Wartość produkcji [zł]	0,23	0,27 ^a
Koszty bezpośrednie [zł]	0,01	0,04
Nadwyżka bezpośrednia [zł]	0,28 ^a	0,31 ^a
Dochód gospodarstwa [zł]	0,25	0,29 ^a
Dochód czysty [zł]	0,23	0,27 ^a

^a Zależność istotna dla danego poziomu p .

nych, a przy zastosowaniu W_{UWI} – dla 6 zmiennych. Zmniejszenie prawdopodo-

bieństwa do $p = 0,03$ pokazało, że W_{NI} ma istotny związek tylko z 2 zmiennymi, a W_{UWI} – z 6 zmiennymi. Jest to dowód na poprawność postawionej hipotezy, która zakłada, że sposób wykorzystania posiadanych informacji ma większy wpływ na wyniki osiągnięte w gospodarstwach rolnych niż liczba wykorzystywanych źródeł informacji.

Dzięki przypisaniu wskaźnikowi W_{UWI} wartości liczbowych istnieje możliwość matematycznego oszacowania wpływu wartości tego wskaźnika na ekonomiczne wyniki gospodarowania, co przedstawiono w tabeli 6. Jak wynika z danych zawartych w tej tabeli, większość prezentowanych zależności jest wysoko istotna (dla $p = 0,01$).

TABELA 6. Estymacja wybranych wyników gospodarowania w zależności od wartości W_{UWI} w badanych gospodarstwach wraz z oszacowaniem parametrów statystycznych
TABLE 6. Results of production relationship W_{UWI} value and selected factors with statistical evaluation

R ²	T _{emp}	F _{emp}	Równanie regresji	Błąd standardowy	
				B	x
6,86	3,08 ^b	5,01 ^b	Wartość produkcji [zł-gospodarstwo ⁻¹] $Y(x) = 87\ 079,7 + 323,5x$	28 189,9	144,50
9,30	2,48 ^b	6,97 ^b	Nadwyżka bezpośrednia [zł-gospodarstwo ⁻¹] $Y(x) = 56\ 460,0 + 308,2x$	22 773,8	116,80
8,23	2,54 ^b	6,10 ^b	Dochód gospodarstwa [zł-gospodarstwo ⁻¹] $Y(x) = 59\ 644,1 + 297,5x$	23 495,4	120,45
6,86	2,22 ^a	4,93 ^a	Dochód czysty [zł-gospodarstwo ⁻¹] $Y(x) = 37\ 205,4 + 276,0x$	24 328,0	124,22

Istotne dla: ^a $p < 0,05$; ^b $p < 0,01$.

Pomimo tak wysokiej istotności zaprezentowanych relacji współczynnik determinacji dla wybranych zmiennych nie przekracza 10%. Oznacza to, że inne, nieuwzględnione w tym opracowaniu czynniki mają większy wpływ na osiągnięte wyniki produkcyjne i dochodowość gospodarstw. Mała wartość współczynnika determinacji może sprawiać, że wpływ posiadanej wiedzy, a przede wszystkim mądrość producenta są czynnikami pomijanymi w badaniach nie tylko ekonomiczno-rolniczych. Jednak w świetle zaprezentowanych danych nie można zaprzeczyć, że ich wpływ na te wyniki jest nieistotny.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Otrzymane wyniki są zgodne z wynikami niewielu prac, dotyczących wpływu wykształcenia na wyniki gospodarowania w rolnictwie. Paszkowski [2005] podawał, że poziom wykształcenia miał dodatni wpływ na wielkość posiadanych użytków rolnych. Klepacki [2005] relacjonował wzrost wskaźników intensywności gospodarowania i dochodowości w miarę wzrostu wykształcenia w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolniczą w latach 1990 i 2001. Podkreślał, że prawidłowości te miały bardziej wyraźny charakter w 2001 roku. Kołoszko-Chomentowska [2005] na podstawie analizy dochodowości gospo-

darstw z regionu białostockiego podała, że w 1998 roku dochód z gospodarstwa właścicieli z wykształceniem podstawowym był prawie 10 razy niższy niż dochód właścicieli posiadających wykształcenie wyższe. W 2000 roku różnica na korzyść właścicieli z wyższym wykształceniem wyniosła niecałe 30%. Szymańska [2008] przedstawiła wyniki gospodarowania w zależności od poziomu wykształcenia właścicieli w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji trzody chlewnej. Wyniki te pokazują, że wyższa dochodowość gospodarstw prowadzonych przez osoby z wyższym wykształceniem wynikała z większej powierzchni użytków rolnych, ponieważ dochodowość w przeliczeniu na jednostkę powierzchni była w gospodarstwach o najwyższym poziomie wykształcenia najniższa.

Analiza wyników badań empirycznych zawartych w niniejszej pracy upoważnia do wysunięcia następujących wniosków szczegółowych:

1. Zastosowanie wskaźników W_{NI} i W_{UWI} jest poprawne od strony metodologicznej, ponieważ rozdziela fakt posiadania przez właścicieli gospodarstw wielu źródeł informacji na rzecz efektywnego ich wykorzystania.

2. Zaobserwowano istotną korelację zaprezentowanych wskaźników z poziomem wykształcenia, co oznacza, że wzrost poziomu wykształcenia zwiększa zapotrzebowanie na informację. Można również przypuszczać, że zwiększa możliwości jej wykorzystania.

3. Zaobserwowany wzrost wartości wskaźników gospodarowania i dochodowości ma dodatni związek zarówno ze wskaźnikiem W_{NI} , jak i W_{UWI} . Może to świadczyć o tym, że już samo posiadanie wielu różnych źródeł informacji jest czynnikiem zwiększającym konkurencyjność gospodarstw rolnych.

4. Zbyt duże nasycenie informacją może być niekorzystne w przypadku producentów niewykształconych. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że w takiej sytuacji nie radzą oni sobie z natłokiem informacji, podejmując nieracjonalne decyzje na podstawie sprzecznych informacji.

5. Zweryfikowano pozytywnie postawioną na wstępie hipotezę, że sposób wykorzystania posiadanych informacji ma większy wpływ na wyniki osiągane w gospodarstwach rolnych niż liczba wykorzystywanych źródeł informacji. Oznacza to, że w warunkach zwiększonej niepewności gospodarowania wzrasta szansa podjęcia właściwej decyzji przez osoby lepiej wykształcone.

BIBLIOGRAFIA

- Baruk A.I., 2008: *Zarządzanie wiedzą – kluczowym elementem kapitału intelektualnego*. „Roczniki Naukowe SERIA” X, 1: 23–32.
- Cep U., 2010: *Rola informacji w rozwoju inicjatyw gospodarczych producentów rolnych*. Praca magisterska. Wydział Przyrodniczy Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Geremek R., Cieślík M., 2004: *Kto się boi IQ?* „Wprost” 43 (1143).
- Kalinowski J., 2008: *Technologie informatyczne a konkurencyjność w rolnictwie. Wybrane aspekty*. „Roczniki Naukowe SERIA” X, 4: 161–166.
- Klepacki B., 2005: *Wykształcenie jako czynnik różnicujący zasoby, organizację i wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych*. „Roczniki Naukowe SERIA” VII, 1: 124–128.

- Kołoszko-Chomentowska Z., 2005: *Wykształcenie wiejskiej ludności rolniczej a wyniki gospodarowania*. „Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych” B, 57: 317–322.
- Kołoszko-Chomentowska Z., 2008: *Kwestia czynnika ludzkiego w rolnictwie*. „Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia” 7 (4): 87–95.
- Kozera M., Gołaś Z., 2009: *Pomiar kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa rolniczego z wykorzystaniem metody oceny punktowej ważonej oraz profilu oceny*. „Roczniki Naukowe SERiA” XII, 5: 166–170.
- Matysik R., 2005: *Wiedza o otoczeniu konkurencyjnym jako czynnik stymulujący działalność przedsiębiorstwa*. „Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych” B, 58: 361–368.
- Nowa encyklopedia powszechna*, 2004. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Nowak A., 2009: *Kwalifikacje rolników czynnikiem rozwoju gospodarstw rolnych*. „Acta Scientiarum Polonorum: Oeconomia” 8 (3): 107–116.
- Oszmiańska M., 2005: *Informacja rynkowa w funkcjonowaniu gospodarstw rodzinnych w opinii rolników*. „Roczniki Naukowe SERiA” IX, 1: 359–362.
- Paszkowski S., 2005: *Poziom wykształcenia zawodowego rolników a zasoby gruntów i siły roboczej w gospodarstwach indywidualnych w Polsce*. „Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych” B, 58: 446–453.
- Szymańska E., 2008: *Wiedza jako czynnik konkurencyjności w gospodarstwach trzodowych*. „Roczniki Naukowe SERiA” 10, 3: 536–540.
- Śmiglak-Krajewska M., Zielińska A.J., 2009: *Informacja rynkowa jako czynnik wspomagający zarządzanie ryzykiem w agrobiznesie*. „Journal of Agribusiness and Rural Development” 1 (11).
- Wójcik G., Szyjewski Z., 2006: *Przekształcanie wiedzy ukrytej w wiedzę jawną*. Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą. „Studia i Materiały” 5: 147–158.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku*, 2009. Polski FADN, Warszawa.
- Zawisza S., Pilarska S., 2005: *Opinion leadership and information sources in agricultural innovation diffusion processes (on the basis of selected villages in the kujawsko-pomorskie province in Poland)*, EJPAU 8 (4), #28.

KNOWLEDGE OR WISDOM? FACTORS SHAPING COMPETITIVE ADVANTAGES OF AGRICULTURAL FARMS

Abstract. The article seeks to establish which of the incommensurable factors – knowledge or wisdom, has a greater influence on the economic performance of an agricultural farm. Basing on the results of empirical research the authors of the article prove that wisdom – understood as the ability to apply in practice the accumulated knowledge, is a more important factor because it exerts a stronger influence on the economic performance of a farm than the number of information sources possessed and used by it.

Key words: knowledge, wisdom, profitability of agriculture